

УДК 378.14

ГОВОРІННЯ ЯК МЕТА І ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Бичок Алла Володимирівна
м.Тернопіль

У статті проаналізовано термін «говоріння» як продуктивний вид мовленнєвої діяльності. Досліджено особливості навчання говорінню. Виокремлено основні етапи навчання діалогічного та монологічного мовлення. Головною метою іноземної мови як дисципліни є формування комунікативної компетенції та оволодіння студентами умінням усного спілкування іноземною мовою. Все навчання говорінню відбувається на основі та за допомогою ситуацій. На вибір тематики впливають комунікативні професійно спрямовані ситуації, які можуть бути як однотемними, так і політемними.

Ключові слова: говоріння, діалог, монолог, ситуація, навчання, мовлення, студенти, діяльність.

Досвід багатолітньої викладацької практики у вивченні наукових праць та досліджень з проблем професійної підготовки фахівців економічних та технічних спеціальностей вказує на те, що домінуючим етапом формування його як спеціаліста є саме період навчання у вищому навчальному закладі, в якому студент отримує необхідні знання, уміння та навички. Потрібно зазначити, що навчальний матеріал подається у багатьох аспектах, уточнюючи його [студента] уявлення про професію, яку він вивчає.

Як відомо, підготовка фахівця включає оволодіння систе-

мою професійних знань, умінь, навичок, формування особистих та професійних комунікативних якостей, які є необхідними для ефективного спілкування при вирішенні різноманітних проблем. Завданням сучасної освіти є вдосконалення теоретико-методологічного підходу до комунікативної підготовки майбутніх фахівців.

Нині важливими факторами зростання ефективності та конкурентоспроможності економіки є інтелектуальний ресурс та інноваційна діяльність господарників і членів суспільства. Головною метою іноземної мови як дисципліни, що викладається, є формування комунікативної компетенції, а також оволодіння студентами умінням усного спілкування іноземною мовою з огляду на програму навчального процесу. Комунікативна мета навчання пов'язана зі специфікою навчального предмета «Іноземна мова», «Ділова іноземна мова», «Іноземна мова професійного спілкування». Специфіка іноземної мови полягає у тому, що будь-яка мова є засобом спілкування, засобом сприймання та передачі інформації про оточення, дійсність в їх природних умовах.

Теоретико-методологічною основою цього дослідження є праці науковців у галузі теорії та практики навчання іноземної мови. Аспекти розв'язання цієї проблеми представлені у працях В.Сафонові, О.Шиян; спілкування іноземною мовою – І.Біль, Н.Гез, І.Зимня. Трактатування поняття «говоріння» розглянуто у

працях І.Карпова, Б.Лапідуса та ін.

Метою нашої статті є розглянути та дослідити говоріння як засіб комунікативного навчання іноземній мові в процесі міжкультурного іншомовного спілкування майбутніх фахівців економічних та технічних спеціальностей.

Завданнями нашого дослідження є: 1) проаналізувати термін «говоріння» як продуктивний вид мовленнєвої діяльності; 2) дослідити особливості навчання говорінню; 3) виокремити основні етапи навчання діалогічного та монологічного мовлення.

Під терміном «навчання говорінню на іноземній мові» розуміється навчання висловлювання своїх та чужих думок в усній формі за допомогою відповідних засобів мови, яка вивчається, з метою розв'язання завдань спілкування. Зазначимо, що говоріння є продуктивним видом мовленнєвої діяльності, за допомогою якої здійснюється усне вербальне спілкування. Зважаючи на те, що говоріння є одним із видів людської діяльності, воно виконує у життєдіяльності людини функцію засобу спілкування. За допомогою говоріння здійснюється взаємодія між особами в соціумі.

Як відомо, результатом діяльності говоріння є висловлювання. Продукт говоріння містить конкретні ознаки та характеристики, що є так званими орієнтирами у навчанні, оскільки дають можливість зрозуміти: які умови потрібно створити для розвитку говоріння; вони виступають також критеріями оцінки результатів навчання. У процесі навчання говорінню необхідно надати характерні ознаки процесу спілкування. Важливим є той факт, що для студента мова, що вивчається, є не система знаків, правил чи мовленнєвих зразків, а інструментом, за допомогою якого студент має змогу здійснювати свої наміри, задовольняти інтелектуальні та емоційні потреби, досягати практичного результату.

Згідно з правовими нормативами, говоріння розглядається у навчальному процесі, з одного боку, як мета, а з іншого – як засіб навчання. Важливим є той факт, що воно [говоріння] виступає основою діалогічного та монологічного мовлення. За допомогою цього здійснюється контроль у процесі формування відповідних умінь та навичок, а також виокремлюються конкретні вимоги щодо норм володіння даними уміннями та навичками.

Метою дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова II», «Іноземна мова для професійного спілкування» є володіння іноземною мовою на такому рівні, який дає можливість спілкування у соціальних та професійних сферах діяльності, сприяє розвитку умінь та навичок практичного володіння іноземною мовою на такому рівні, який дає змогу ефективно використовувати його в ситуаціях щоденного та професійного спілкування. Навчання говорінню на іноземній мові пов'язане, перш за все, з формуванням у студентів комунікативної компетенції, що сприяє здійсненню іншомовного спілкування та взаємодії студентів: їх готовності щодо прийняття участі в ситуативно-обумовленій ситуації щодо головних питань економічного життя суспільства.

Варто вказати на те, що майбутні фахівці технічних та економічних спеціальностей повинні вміти:

- спілкуватися у межах, зазначених програмою вищого навчального закладу;
- вербально та невербально реагувати в умовах безпосереднього спілкування на усні висловлювання співрозмовника у межах вивченого матеріалу;
- вміти змістовно висловлюватися на певну тему, володіючи навичками висловлення щодо отриманої інформації чи предмету висловлювання;
- коментувати та передувати інформацію, яка отримана при читанні текстів економічного характеру;
- робити/систематизувати повідомлення, основою яких є професійна тематика, комунікативні розмовні ситуації, які отримані чи вибрані самостійно.

Незаперечним є той факт, що метою навчання в економічному вищому навчальному закладі є не сама іноземна мова, а види мовленнєвої діяльності – говоріння, читання, аудіювання чи письмо, які є засобами спілкування. Зазначимо, що говоріння тісно пов'язане з паралінгвістикою (жести, міміка) та проксемікою (рухи тіла), а також є засобом здійснення усної форми спілкування. Така мета вимагає і відповідного методу її досягнення. Для говоріння таким виступає комунікативний метод.

Потрібно вказати на те, що система навчання співвідноситься з цілями, характером та умовами навчального процесу та визначається особливостями оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування.

Особливість навчання говорінню ґрунтується на прагненні до мовленнєвої спрямованості навчального процесу, а мова є засобом та шляхом для досягнення практичної мети. Варто акцентувати увагу на тому, що практична мовленнєва спрямованість є не лише ціллю, але й засобом досягнення цієї мети. Таким чином, вправу, що використовуються щодо говоріння, ґрунтуються на використанні комунікативно-цінного матеріалу. Комунікативно-цінним може бути мовленнєвий матеріал, який відрізняється новизною, що забезпечує гнучкість мовленнєвих навичок і розвиток мовленнєвих умінь, зважаючи на динамічність, якість продуктивності, механізм комбінування, ініціативність висловлювання, темп мовлення, стратегії та тактики мовця. У даному випадку використовуються постійне видозмінювання мовленнєвих ситуацій.

Важливим є той факт, що навчання говорінню здійснюється на основі та за допомогою різних ситуацій. У той момент, коли людина говорить, вона повинна відповідати за правдивість своїх слів. Але в момент мовлення мовець акцентує свою увагу не на предметах реальної дійсності, а на розумових образах. Тобто, домінуючу роль відіграє внутрішній світ людини, її спостережливості. У більшості випадків мовленнєва ситуація сприймається як щось ідеальне, проте вона є зовсім не відмежована від реальної дійсності. Таким чином, у цьому випадку спостерігається відсутність безпосереднього зв'язку мовних одиниць до наявних обставин.

Незаперечним є той факт, що студенти у навчальному процесі розглядають іноземну мову як об'єкт вивчення, а не як засіб спілкування. Тому в більшості випадків викладач розглядається як особа, що контролює виконання поставлених перед студентами навчальних завдань. Отже, функцією викладача є не лише контролювання, а й створення на заняттях атмосфери спілкування. Таким чином, ефективною та результативною формою організації спілкування є робота у міні-групах – парна робота, що сприяє розвитку їх самостійності та креативності у прийнятті рішень.

У такому випадку діалогічне мовлення характеризується навичками та уміннями спонтанності та швидкого реагування на репліки мовця, а монологічне – уміннями та навичками підготовленого мовлення у поєднанні з ініціативністю, логічністю та послідовністю. У цьому випадку можна стверджувати, що діалог є одним із найбільш ефективних засобів розвитку та формування навичок говоріння.

Пропонуємо розглянути особливості діалогічного мовлення. Діалогічне мовлення є такою формою мовлення, при якій відбувається безпосередній обмін репліками двох чи більше осіб. Діалогічність характеризується наступними особливостями: короткістю та чіткістю висловлювання, використанням у мовленні засобів, які є зрозумілими тим, хто спілкується; широким використанням немовних засобів спілкування (міміка, жести); важливістю використання інтонації та синтаксичного оформлення висловлювання; використанням запитань, доповнень, пояснень, різноманітних допоміжних слів, специфічних речень неповного складу.

Зазначимо, що діалогічна форма мовлення відрізняється більшою поширеністю, вона здатна функціонувати у будь-якій сфері людської діяльності та є домінуючою формою усного мовлення [1].

У вивченні монологу та діалогу є багато спільного, але у навчальному процесі діалогічне мовлення є складнішим ніж монологічне. Важливу роль при цьому відіграє ціла низка різних факторів: існуюча ситуація, психологічні особливості студентів, рівень володіння ними іноземною мовою, загальна спрямованість навчального процесу, розвиненість аналітичних здібностей і критичного мислення майбутніх фахівців. Потрібно звернути увагу на здатність оперативно та ефективно вирішувати професійні проблеми, розвиненість почуття відповідальності за свої вчинки та дії; розвиток самоаналізу та усвідомленості власних можливостей; стимулювання творчих здібностей, ініціативності, уяви та фантазії; розвиток комунікабельності, а також формування глобального й цілісного бачення світу.

Проте, в основі специфіки формування діалогу є деякі труднощі, зумовлені його характеристиками. Вважаємо за необхідне звернути увагу на наступні, а саме:

- уміння презентувати ситуацію та діалог;
- навички відтворення діалогу;
- творче розширення діалогу, що характеризується цілісністю даної ситуації.

У навчальному процесі є ефективним використання діалого-бесіди та діалогу-дискусії, що характеризуються творчим характером. Варто відзначити їх результативність при підготовці майбутніх фахівців економічних та технічних спеціальностей.

Потрібно вказати на те, що у процесі вивчення діалогічного мовлення студент повинен оволодіти такими мовленнєвими вміннями:

- ставити запитання різних типів;
- уміти формулювати запитання щодо змісту;
- логічно будувати цілий ряд запитань, що зорієнтовані на отримання необхідної інформації;
- давати на запитання зрозумілі, послідовні, логічно побудовані відповіді;
- уміти змінити при необхідності характер спілкування;
- використовувати різні фрази та репліки у процесі спілкування, виявляючи при цьому увагу, зацікавленість та активну участь у розмові;
- застосовувати в діалогічному мовленні різні кліше, сталі вислови та специфічні лексичні та граматичні структури.

З метою більшої ефективності навчального процесу рекомендуємо застосовувати різні види діалогів та методичних прийомів. Серед них варто виокремити такі: діалог-бесіда, бесіда студентів між собою, бесіда студентів з викладачем/куратором групи, парна та групова бесіда, спілкування у межах встановленого контексту, складання діалогів на основі різних реплік, заповнення та завершення діалогу, складання діалогів на основі опорних сигналів.

Як відомо, головним засобом навчання діалогічного мовлення є вправи, оскільки в процесі їх виконання здійснюється формування таких умінь, як:

- запит інформації, її уточнення;
- адекватне реагування на репліки співрозмовника;
- використання штампів діалогічного мовлення;
- комбінування фраз при побудові діалогу.

У навчальному процесі важливу роль відіграє рольова гра, під час якої здійснюється обмін інформацією, вибудовується певний сценарій встановлення, підтримки та розвитку міжособистісних відносин. Значна увага при цьому відводиться прийомам дискусійного спілкування. Важливим на цьому етапі навчання є вміння самовираження. У цьому аспекті пропонується використовувати інтерв'ю, техніку дискусії, техніку повідомлення та проектну методику [2].

Вважаємо за необхідне підкреслити, що діалогічне мовлення тісно взаємопов'язане з монологічним мовленням, яке є формою мовлення, що представляє собою зв'язне висловлювання однієї особи з метою подання власних думок, ставлення та оцінки намірів, подій, притаманних одній особі чи групі осіб. Монологічне мовлення характеризується інформативною, впливаючою та оцінною функціями. Науковці розрізняють два взаємопов'язаних види монологічного мовлення: контекстний та ситуативний [3].

На відміну від діалогічного мовлення, монологічне характеризується своєю поширеністю, комунікативною спрямованістю висловлювання, безперервністю, що дає можливість студенту зв'язано та чітко висловлювати свої думки, які є цілеспрямованими, логічними і послідовними.

Потрібно звернути увагу на те, що навчання монологічному мовленню у вищому навчальному закладі здійснюється в три етапи:

- 1) вироблення мовленнєвих автоматизмів на основі мовлення-висловлювання та умовно-комунікативного мовлення;
- 2) вираження змісту за допомогою адекватних мовленнєвих засобів, які відповідають цілям комунікації;
- 3) розвиток умінь ініціативного мовлення; свідомість мовця концентрується на змісті висловлювання.

Зазначимо, що на визначення видів монологічного мовлення впливають його зміст (опис, пояснення, розповідь), міра самостійності (відтворення завченого, переказ і самостійне висловлювання), ступінь підготовленості (підготовлене, частково підготовлене, непідготовлене мовлення). Такі різновиди монологу як лекція, повідомлення, доповідь вимагають попередньої підготовки.

Володіння монологічним мовленням містить наступні вміння: переказування тексту, виконання опису, повідомлення на певну тему, виокремлення головного, встановлення висновку, переконання у правильності суджень.

Навчання говорінню в економічному вищому навчальному закладі здійснюється на основі відповідного мовного матеріалу у ситуаціях тематичного характеру в межах, визначених професійно орієнтованих тем. На вибір тематики впливають комунікативні професійно спрямовані ситуації, які можуть бути як однотемними, так і політемними. Навчальна тематика комунікативних ситуацій повинна відповідати реальним інтересам студентів, їх потребам, бути для них важливими та стимулювати творчу активність і самостійність. Ситуації, які використовуються при говорінні відіграють подвійну роль: відображають загальний зміст висловлювання співрозмовника та визначають умови, в яких відбувається комунікація та її характер.

Отже, у статті проаналізовано термін «говоріння» як продуктивний вид мовленнєвої діяльності; досліджено особливості навчання говорінню; виокремлено основні етапи навчання діалогічного та монологічного мовлення.

Література та джерела

1. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам / Н.Д.Гальскова, Н.И.Гез. – М.: Академия, 2004. – 235 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А.Зимняя. – М.: Методика, 1991. – 176 с.
3. Шубин У.П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам / У.П.Шубин. – М.: Академия, 1972. – 152 с.

В статье проанализирован термин «говорение» как продуктивный вид речевой деятельности. Исследованы особенности обучения говорению. Выделены главные этапы научения диалогической и монологической речи. Главной целью иностранного языка как предмета выступает формирование коммуникативной компетенции и овладение студентами умением устного общения. Все обучение говорению происходит на основе и при помощи ситуаций. На выбор тематики влияют коммуникативные профессионально направленные ситуации, которые могут быть как однотемными, так и политемными.

Ключевые слова: говорение, диалог, монолог, ситуация, обучение, речь, студенты, деятельность.

In the article the term "speaking" as a productive kind of speech activity has been considered. The features of teaching speaking have been defined. The author has determined the basic stages of learning dialogue and monologue speech. The main goal of foreign language courses is to develop communicative competence and mastering the ability of oral communication in a foreign language. All training is based on speaking and using situations.

Key words: speaking, dialogue, monologue, situation, learning, speech, students, and activities.